

Imperial expansionism and the prospects for the decline of Russia: a historical and political analysis

Mykola S. Doroshko

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Doctor in History, Professor (Ukraine)

email: doroshkoms@knu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0173-9416>

Web of Science Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/HKN-3968-2023>

Scopus Autor ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57413618500>

Oleksander V. Alekseichenko

Taras Shevchenko National University of Kyiv

PhD in Political Science, doctoral student

email: alexeychenko@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2325-1289>

Abstract.

The purpose of the article is to analyze the reasons for the expansionist policy of the Russian Federation, based on the Russian imperial tradition and the potential capabilities of the leading Western powers to counteract Moscow's desire to revise the results of the Cold War. **The methodology of the research** is based on a combination of general scientific (analysis, synthesis, generalization) and special historical (historical-genetic, historical-typological, historical-systemic) methods with the principles of historicism, systematicity, scientificity and verification. The article also uses methods of historical analogies and political forecasting. The latter, in particular, is suitable for predicting the possible decline of the Russian Federation as an imperial entity. **Scientific novelty** of the work. The authors believe that the revival of Russian expansionism in the post-Soviet space became possible due to the actual indulgence of the West, led by the USA, to the policy of Russian imperial revenge, the beginning of which should be the restoration of the Soviet Union within the borders of 1991. The result of the West's loyal attitude to Russian geostrategic plans was not only the wars of the Russian Federation in the post-Soviet space, but also the conviction of the Russian authorities to assist the administration of US President D. Trump in returning Russia to the status of an influential international actor. The basis for such a policy of the Russian Federation is the history of US-Russian relations over the past 100 years. However, as the history of the collapse of the Russian Empire and the Soviet Union has shown, such a US policy does not guarantee the preservation of Russia as an empire. The authors are convinced that the final decline of the Russian Empire can be led to the defeat of Russia in the war with Ukraine and its subsequent democratization. **Conclusions.** Thus, the consequences of the West's actual indulgence in the policy of Russian imperial revenge were the wars of the Russian Federation in Georgia and Ukraine, and the conviction of the Russian authorities in the effectiveness of the policy of aggressive wars, which, together with the use of nuclear blackmail tactics, will contribute to the return of Russia to the status of an influential international actor. The basis for this policy of the Russian Federation is the history of US-Russian relations over the past 100 years, the leitmotif of which was the desire of the United States to preserve Russia as a counterparty in various models of world order due to the predictability of its foreign policy, which is based on territorial expansion and world domination, as well as fear of the world's largest arsenal of nuclear weapons. To overcome the fear of the Russian nuclear threat, Western countries must increase sanctions pressure on the Russian Federation, which will make it impossible to continue Russian aggressive wars. The only way to encourage Moscow to negotiate is a policy of forcefully forcing Russia to peace. Also, as the history of the collapse of the Russian Empire and the Soviet Union shows, military defeat and democratization of Russia can lead to the final decline of the three-hundred-year-old Russian imperial project.

Keywords: geopolitical revenge, imperial policy, the collapse of Russia, the Russian-Ukrainian war, territorial expansion, the West.

Імперський експансіонізм і перспективи занепаду Росії: історико-політичний аналіз

Микола Дорошко

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

доктор історичних наук, професор (Україна)

email: doroshkoms@knu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0173-9416>

Web of Science Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/HKN-3968-2023>

Scopus Autor ID <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57413618500>

Олександр Алексєйченко

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

кандидат політичних наук, докторант (Україна)

email: alexeychenko@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2325-1289>

Анотація.

Метою статті є аналіз причин експансіоністської політики Російської Федерації, заснованої на російській імперській традиції і потенційних можливостях провідних держав Заходу протидіяти прагненню Москви переглянути результати Холодної війни. **Методологія дослідження** ґрунтується на поєднанні загальнонаукових (аналізу, синтезу, узагальнення) та спеціально-історичних (історико-генетичного, історико-типологічного, історико-системного) методів із принципами історизму, системності, науковості та верифікації. Також у статті використано методи історичних аналогій і політичного прогнозування. Останній з них, зокрема, є придатним для прогнозу щодо можливого занепаду Російської Федерації як імперського утворення. **Наукова новизна роботи.** Автори вважають, що відродження російського експансіонізму на пострадянському просторі стало можливим через фактичне потурання Заходу (на чолі з США) політиці російського імперського реваншу, початком якого має стати відновлення Радянського Союзу в кордонах 1991 року. Результатом лояльного ставлення Заходу до російських геостратегічних планів стали не лише війни РФ на пострадянському просторі, але й переконання російської влади в сприянні адміністрації президента США Д. Трампа повернути Росії статус впливового міжнародного актора. Підставою для такої політики РФ є історія американсько-російських відносин останніх понад 100 років. Втім, як показала історія розпаду Російської імперії і Радянського Союзу, така політика США не гарантує збереження Росії як імперії. Автори переконані, що doprowadити до остаточного занепаду російської імперії можуть поразка Росії у війні з Україною та її наступна демократизація. **Висновки.** Так, наслідками фактичного потурання Заходу політиці російського імперського реваншу стали війни РФ в Грузії і в Україні, і переконання російської влади в ефективності політики агресивних воєн, яка разом з використанням тактики ядерного шантажу сприятиме поверненню Росії статусу впливового міжнародного актора. Підставою для такої політики РФ є історія американсько-російських відносин останніх понад 100 років, лейтмотивом якої стало бажання США зберегти Росію як контрагента в різних моделях світового порядку через передбачуваність її зовнішньої політики, в основі якої територіальна експансія і світове панування, а також страх перед найбільшим у світі арсеналом ядерної зброї. Щоби здолати страх перед російською ядерною загрозою, країни Заходу мають посилювати санкційний тиск на РФ, який унеможливить продовження російських агресивних воєн. Єдиним засобом спонукати Москву до переговорів є політика силового примушування Росії до миру. Також, як показує історія розпаду Російської імперії і Радянського Союзу, doprowadити до остаточного занепаду трьохсотлітнього російського імперського проєкту можуть військова поразка і демократизація Росії.

Ключові слова: геополітичний реванш, імперська політика, Захід, розпад Росії, російсько-українська війна, територіальна експансія.

Постановка проблеми. З погляду геополітики Друга світова війна в Європі завершилася поділом континенту на американську і радянську сфери впливу. Відтак нова війна між вчорашніми союзниками з антигітлерівської коаліції була неминучою, що дістало підтвердження в майже півстолітній Холодній війні, яка стала продовженням радянсько-американського змагання за повний контроль над Європою. Переможцем з цього двобою вийшли США, втім вони не стали сприяти дезінтеграції Російської Федерації (правонаступниці СРСР), надавши їй

.....
економічну і фінансову допомогу. Оговтавшись від поразки у Холодній війні й імітуючи проведення демократичних перетворень, до влади в Кремлі в кінці 1999 року прийшла владна команда на чолі з колишнім керівником ФСБ РФ В. Путіним. Влада, що прагне ревізувати підсумки Холодної війни, взяла відкритий курс на відновлення Радянського Союзу і повернення Росії статусу великої держави. Реалізація такої політики, головними інструментами якої виступають війни і ядерний шантаж, неможлива без конфронтації з країнами Заходу. Чи готується Західний світ на чолі з США до протистояння російській загрозі і чи варто очікувати від адміністрації чинного президента США Д. Трампа політики стримування і відкидання російського імперіалізму, результатом чого стане дезінтеграція Росії?

Аналіз джерел та останніх досліджень. Витокам російської імперської зовнішньополітичної традиції і висвітленню причин ревізійної політики Російської Федерації, спадкоємиці російських імперських утворень, присвячено значну кількість публікацій. Всебічний аналіз історико-політичних обставин російської експансіоністської політики міститься в колективній праці «Російський імперіалізм» (упорядник – Тарас Гунчак, 2010). Причини загарбницьких завоювань Російської імперії і Радянського Союзу досліджуються вітчизняними (Головченко, Дорошко, 2016) і зарубіжними авторами (Мотиль, 2009; Російський імперіалізм, 2010; Шпорлюк, 2013). Геополітичні мотиви політики російської і радянської імперії з метою досягнення регіональної і глобальної гегемонії аналізують В. Лоц (Loth, 2001), Д. Кілгаллен (Kilcullen, 2009), О. Мотиль (Мотиль, 2009), Р. Шпорлюк (Шпорлюк, 2013). У роботах політолога О. Мотіля (Мотиль, 2009) й історика Р. Шпорлюка (Шпорлюк, 2013) аналізуються причини розпаду російських імперських утворень у XX столітті, з-поміж яких автори виокремлюють не вирішене обома імперіями національне питання. Наслідки розпаду СРСР для міжнародної спільноти досліджують М. Мандельбаум (Mandelbaum, 1996), Збігнев Бжезінський (Бжезінський, 2006).

Значний масив літератури присвячений російсько-українській війні 2014–2022 рр., яку більшість авторів визначають як гібридну. Зокрема, причини і перебіг гібридної війни аналізують вітчизняні дослідники (Горбулін, 2014; Магда, 2015; Фельштинський, Станчев, 2015; Головченко, Дорошко, 2016; Ткаченко, 2016) та їх зарубіжні колеги (ван Херпен, 2015; Wojna hybrydowa, 2017). З початком повномасштабного вторгнення РФ до України серед ключових причин російської агресії дослідники все частіше називають чинник історичної пам'яті і російські постколоніальні практики у ставленні Москви до суверенних держав на терені колишнього СРСР. Аналізу їх впливу на постконфліктне врегулювання присвячено статті В. Масненка і В. Тельвака (Masnenko, V., & Telvak, V. (2025), В. Беспєки (Беспєка, В. (2026), В. Ільницького і В. Тельвака (Illytskyi, V., Telvak, V. (2024).

Попри широку палітру досліджень з історії розпаду російської і радянської імперій, праця про можливий розпад РФ як держави імперського типу порівняно мало (Бугайський, 2024; Удавана Росія: імітація величч і могутності, 2024). Втім і в часи Радянського Союзу не багато дослідників бралось не те щоби спрогнозувати швидкий розпад «імперії зла», але й окреслити ймовірні причини можливого краху СРСР. Ба більше, висловлене Елен Карер д'Енкос (Helene Carrere d'Encausse, 1979) припущення, що «питання національностей» було ахіллесовою п'ятою Советського Союзу і що його політичну систему слушно було би схарактеризувати як імперію», розцінено як провокативне (Мотиль, 2009, с. 18). Позаяк лише окремі дослідники визначали СРСР як державу імперського типу, а росіян – імперською нацією (David J. Dallin, 1951; Robert Conquest, ed., 1986; Henry, S. Rowen and Charles Wolf Jr., eds., 1987).

Так само й зараз дослідники неохоче беруться прогнозувати розпад Російської Федерації внаслідок невирішеного національного питання, вважаючи національні рухи в РФ занадто слабкими для того, щоб стати локомотивом майбутнього занепаду держави імперського типу. Натомість автори нечисленних праць про можливий колапс Російської Федерації зосереджені на пошуку історичних паралелей з розпадом Радянського Союзу, віддаючи перевагу або зовнішнім чинникам, на кшталт військової поразки Кремля в Афганістані, або апелюючи до краху радянської економічної моделі, спричиненої виснажливою гонкою озброєнь. І лише в окремих публікаціях (Бугайський, 2024; Удавана Росія: імітація величч і могутності, 2024) досліджується вплив етнічного чинника на можливий розпад РФ. У такий спосіб автори більшості праць з російської тематики не вбачають у невирішеному національному питанні в РФ загрози для її можливого розпаду, вважаючи, що путінському режиму вдалося взяти під контроль сепаратистські рухи в національних республіках, здатні прискорити дезінтеграцію РФ як імперське утворення.

Також більшість фахівців-русистів, за винятком Яна Бжезінського, Януша Бугайського, Ендрю Міхти тощо, воліють не вказувати на перспективи розпаду Російської Федерації в контексті російсько-української війни і супутньої їй санкційної політики країн Заходу щодо країни-агресора. Недостатнім також видається обсяг публікацій щодо потенційних можливостей США і країн Заходу у проведенні політики сприяння розпаду Росії.

Отже, проведений нами аналіз історіографії теми розпаду російської і радянської імперій, а також можливого занепаду Російської Федерації, показав, що попри значний масив історичної і політологічної літератури, поглибленого аналізу потребують питання щодо ролі етнонаціонального чинника в розпаді імперій і поєднання комплексу політичних і економічних причин, а також воєнного чинника в прискоренні дезінтеграції імперських державних утворень.

Мета статті полягає в аналізі причин експансіоністської політики Російської Федерації, заснованої на російській імперській традиції, і потенційних можливостях провідних держав Заходу протидіяти прагненню Москви переглянути результати Холодної війни, розпочавши ревізію постбіполярного міжнародного порядку з реінтеграції пострадянського простору.

Теоретичною основою статті стала теорія дезінтеграції в тоталітарних системах Карла Дойча. На тому, що ця теорія може бути застосована до дезінтеграції теперішньої посттоталітарної Росії, яка все ще є державою імперського типу, наголошує відомий американський дослідник теми занепаду імперій Олександр Мотиль. Його аргументація базується на висновку, що оскільки «Дойчева теорія є структурною, а структури імперій і тоталітарних держав – ізоморфними», відтак «ця структурна ізоморфність означає, що структурна теорія тоталітарної дезінтеграції буде *ipso facto* водночас структурною теорією занепаду імперії» (Мотиль, 2009, с. 22). Також у нашій статті використано методи історичних аналогій і політичного прогнозування. Останній з них, зокрема, є придатним для прогнозу щодо можливого занепаду Російської Федерації як імперського утворення. Адже імперії занепадають не тому, що їх колапс є закономірним етапом розвитку, а ще й через «нищівні для системи події, які не може ні передбачити, ані пояснити жодна теорія імперії» (Мотиль, 2009, с. 25). У нашому випадку висловимо припущення, що такою нищівною для долі Російської Федерації подією може стати її імовірна поразка у війні з Україною, що матиме своїм наслідком остаточний розпад російської імперії.

Виклад основного матеріалу. Прагнучи знайти відповідь на питання «Чому став можливим російський ревізіонізм?», слід зазначити, що імперські прагнення влади РФ, однієї з держав- правонаступниць Радянського Союзу, могли би залишатись на папері, якби не дві обставини, що супроводжували розпад СРСР, Варшавського блоку і наступну трансформацію міжнародної системи, яка вийшла за межі біполярного протистояння. Першою стало те, що крах СРСР і зникнення міжблокового протистояння сприяв утвердженню переконання міжнародної спільноти в можливості безконфліктного розвитку відносин колишніх опонентів у боротьбі за світову геополітичну першість. Хибне уявлення, що Росія не зможе відродитись як імперія, призвело до військового роззброєння Заходу і посткомуністичних, у т. ч. пострадянських країн. Натомість РФ не лише відновила, але й наростила свій військовий потенціал і кинула виклик постбіполярному міжнародному порядку.

Другою, але не менш важливою причиною посилення імперських амбіцій Росії, як вважає американський політолог Ендрю Міхта, стало поширення в експертному середовищі (переважно американському) гіпотези, що після Холодної війни Росія «нібито має певне право на ексклюзивну буферну зону безпеки, що включає Україну та Білорусь, а також зону привілейованих інтересів у країнах Балтії та Центральній Європі» (Є тільки один спосіб...). На жаль, цю не підкріплену жодним переконливим доказом гіпотезу донині використовують як аргумент прихильники хибної думки, що завершити російсько-українську війну здатні лише поступки вимогам Росії в Україні (Є тільки один спосіб...).

Витоки такого, по суті, капітулянтського підходу слід шукати в історії американо-російських відносин ХХ століття. Відомо, що до Першої світової війни американський погляд на світову політику був зосереджений на проблемах виключно Західної півкулі, відтак був відстороненим від справ європейських. Тому історія про те, як невеликий за територією московський улус Золотої Орди у період з кінця XV до початку ХХ ст. перетворився в Російську імперію з площею у понад 22 млн м², мало цікавила політичний істеблішмент США. І даремно, бо незнання причин і способів територіального розширення Росії сформувало хибне уявлення про російську «велич» і повагу до неї як до такого собі імперського монстра, з яким краще співіснувати, аніж усіляко працювати над його занепадом.

Тож не дивно, що в знаменитих «14 пунктах» американського президента Вудро Вільсона 1918 року, де йшлося з-поміж іншого про право націй на самовизначення, не знайшлося місця поневолені народи Російської імперії. Ба більше, влада США усіляко сприяла перемозі проекту «єдиної і неподільної російської імперії» у «громадянській війні» в Росії, переможцем з якої вийшов інший російський імперський проект – більшовицький. Деякий час США не визнавали Радянський Союз суб'єктом міжнародного права, але те, що встановлення двосторонніх дипломатичних відносин припало на 1933 рік, коли в окупованій російськими більшовиками Наддніпрянській Україні лютував страшний голод, який штучно організувала радянська комуністична влада в Кремлі, лише підтверджує думку про ігнорування в США права неросійських народів СРСР на самовизначення.

Загалом уся історія відносин США з Росією і Радянським Союзом від початку XX століття і донині переконує нас у тому, що запорукою міжнародного впливу російських імперських утворень щоразу виступала дієва підтримка Сполучених Штатів Америки. Так, під час російсько-японської війни 1904–1905 років, коли масштаб перемоги Японії почав загрожувати повним крахом російських позицій в Азії, президент США Теодор Рузвельт став посередником у конфлікті, по суті, підтримавши Росію задля дотримання балансу в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. Квінтесенцією тогочасної дипломатії балансу сил адміністрації Т. Рузвельта став підписаний в американському Портсмуті договір 1905 року, який обмежив японську експансію, унеможливив російський колапс і досягнув результату, за якого Росія, як написав Т. Рузвельт, «має залишитися віч-на-віч з Японією, щоб одна сторона стримувала іншу» (Кіссінджер, 2025, с. 251).

Іншим прикладом американської допомоги Росії є діяльність Американської адміністрації допомоги (АРА) (англ. American Relief Administration, АРА) – американської урядової організації, що діяла в 1919–1923 роках і надавала продовольчу та матеріальну допомогу країнам повоєнної Європи. Найбільш відома АРА своєю участю у наданні допомоги Радянській Росії у ліквідації голоду 1921–1923 років, насамперед у Поволжі. Далі була ще більш значна допомога сталінському режиму в індустріалізації СРСР на початку 1930-х років, коли в США вирувала затьожна економічна криза і потрібно було збувати надлишки свого виробництва, а також демонтувати промислові потужності й перевозити їх у СРСР. До того ж радянський режим розплачувався збіжжям, силоміць забраним від українських селян, прирікаючи їх на голодну смерть. Потім була величезна військова, матеріальна та економічна допомога в часи Другої світової війни. Без американського лендлізу (наприклад, майже 100 % потрібного алюмінію) СРСР було важко перемогти у війні з нацистами, відтак стати в один ряд із країнами-переможцями.

Не змінилася політика США щодо Росії і після розпаду СРСР, тобто з часів президентства Джорджа Буша-старшого, коли у Вашингтоні свідомо підтримували «клептократичний режим Бориса Єльцина, називаючи його демократичним» (Позицію сформував...). Також на початку 1990-х років Сполучені Штати фактично підтримували Росію матеріально та політично. Американська допомога була спрямована на утримання федерального центру, уникнення розпаду Росії, а також на збереження геополітичного статус-кво шляхом вивезення радянського ядерного арсеналу з України, Білорусі і Казахстану до РФ. У той самий час Вашингтон заплющував очі на воєнні злочини під час Першої та Другої чеченських воєн, називав терористами супротивників російського режиму й ігнорував прагнення окремих народів РФ до самовизначення.

Такою ж залишається політика США щодо РФ і за другої президентської каденції Д. Трампа, який, попри проголошену ним концепцію «мир через силу», не прагне її використання щодо країни-терориста Росії, хоча саме таку політику США застосували спочатку до Ірану, потім – до Венесуели. В Ірані американська адміністрація, хоч і не декларувала зміну політичного режиму як офіційну мету, фактично стримувала розвиток його ядерної програми. І якби іранський режим був усунутий, США, ймовірно, лише підтримали б це, або усунули іранський режим самотужки. Так як вони зробили це в блискавичній спецоперації з виведення з Венесуели президента Ніколаса Мадуро та його дружини в січні 2026 року.

Часом ми схильні протиставляти політику адміністрації президентів США. Але не можна сказати напевно, що політика Д. Трампа щодо Росії радикально відрізняється від політики його попередників на посаді президента. Адже усі вони діяли на підставі того, що Росія – це фундаментальна складова порядку в Євразії, яку необхідно підтримувати й не допустити її розпаду (Позицію сформував...). Це означає, що наразі мова не лише про позицію адміністрації Д. Трампа чи його особисті симпатії. Йдеться про системну, усталену лінію американської зовнішньої політики, яка десятиліттями ставить стабільність Росії вище за інтереси її сусідів (Позицію сформував...).

На цьому наголошують і автори статті в газеті The Washington Post, опублікованої 26 грудня 2025 року під промовистою назвою «Обіцянка Трампа щодо безпеки Україні може бути небезпечнішою, ніж здається. Гарантія за статтею 5 може призвести до ризику втягування США у війну» (Trump's security promise to Ukraine...). Вказана стаття є показовою в сенсі незмінності політики США щодо Росії, так само, як сталим є американське побоювання бути втягнутими у війну з Росією через надання Україні гарантій безпеки, подібних до статті 5 Вашингтонського договору 1949 року. Ба більше, автори публікації застерігають Вашингтон від ухвалення подібного рішення тому, що у разі відправлення американських солдатів на передову російсько-української війни, США, на їх погляд перебуватимуть «у стані війни з Росією, що включатиме потенційну ядерну ескалацію» (Trump's security promise to Ukraine...). Побоюючись бути втягнутими у збройне протистояння з ядерною державою, автори статті вважають, що адміністрація Трампа має надати пріоритет «вузьким, але переконливим зобов'язанням більше

.....
схожим на те, що США та їхні союзники були готові зробити для України протягом останніх чотирьох років...» (Trump's security promise to Ukraine...).

Це означає, що в США не бажають відкритої конфронтації з РФ, що володіє найбільшим у світі арсеналом ядерної зброї. Також ця публікація показує силу інерційного мислення Заходу, який зник боятися Росії й тому волів «розраховуватися» з нею національними інтересами України та інших країн колишнього СРСР. Іншою причиною страху Заходу перед Росією є відсутність стратегії у відносинах з РФ, що пояснюється небажанням вироблення політики, спрямованої на остаточний занепад російської імперії (навіпаки в багатьох західних політиків є нестримне бажання торгувати з Росією, у т. ч. й національними інтересами своїх держав).

Можливо, відповідь на ці питання слід шукати у відомій праці Г. Кіссінджера «Світовий порядок...». Бажаючи пролити світло на американські мотиви політики розширення НАТО на Схід, відомий американський політик і дипломат констатував, що лейтмотивом стали не міркування безпеки перед лицем російської загрози, а насамперед прагнення закріпити демократичні завоювання в країнах Центрально-Східної Європи, або, як зазначив Кіссінджер, «на історично спірну територію на відстані кількох сот кілометрів від Москви» (Кіссінджер, 2025, с. 94).

У цих словах відомого політика, якому навряд чи можна дорікнути в незнанні історії, йдеться про фактичне визнання того, що Україну, пострадянські і посткомуністичні країни Європи в США завжди вважали сферою законних інтересів Росії. Саме на цьому, між іншим, у своїх псевдоісторичних «лекціях» для західних політиків і дипломатів, постійно наголошує російський диктатор Путін, намагаючись обґрунтувати «історичні» претензії РФ щодо територій країн колишніх російської і радянської імперій. Це у значній частині американських політичних експертів сформувало хибне уявлення, ніби Україна нічим не відрізняється від Росії. Задля цього на Заході, зазначає Е. Міхта, використовуються російські аргументи на кшталт того, що «мовляв, обидві країни слов'янські, а отже, Україна повинна існувати у квазіпатерналістських відносинах зі своїм більшим сусідом. Або, що ще гірше, декому здається, що культурний внесок Росії дає їй право вето щодо її менш «витончених» сусідів – аж до порушення їхнього суверенітету» (Є тільки один спосіб...).

З цим, однак, не погоджуються лідери більшості пострадянських країн, які після повномасштабного нападу на Україну у 2022 році змінили своє ставлення до РФ. Говорити про геополітичну поразку РФ на пострадянському просторі зарано, втім можна констатувати, що війна в Україні сприяла послабленню Росії як глобального геополітичного актора. Адже розпочавши повномасштабну агресію проти України, Росія фактично звела нанівець свою багаторічну політику у пострадянських країнах, спрямовану на їх утримання у сфері свого впливу. До лютого 2022 року Росія продовжувала домінувати на пострадянському просторі і з розпадом СРСР у 1991 р. фактично ні з України, ні з нових незалежних держав «нікуди не пішла» (Удавана Росія, 2024, с. 284). Визнавши суверенітет і державну незалежність усіх пострадянських республік, Росія залишилась регіональним гегемоном, вдаючись до економічних і гуманітарних засобів, на кшталт підтримання Кремлем «пострадянської ідентичності», інструментами якої виступають російські мова, поп-культура, кінематографія тощо. Проте після нападу на Україну, влада і громадяни пострадянських країн замислились про своє майбутнє в контексті російської імперської політики (Удавана Росія..., 2024, с. 284). Цим можна пояснити і нейтральну позицію більшості пострадянських країн (окрім Білорусі) в російсько-українській війні, і значне погіршення ставлення громадян цих країн до РФ, неминучим наслідком чого стане їх дистанціювання, а згодом – і вихід зі сфери впливу Кремля.

Ослаблення впливу РФ на пострадянському просторі, яке ми наразі спостерігаємо, може змусити замислитись до переосмислення відносин із російським центром політичні еліти неросійських територіальних утворень у складі РФ. Тобто йдеться фактично про початок двоетапного «виходу» Кремля: спочатку з пострадянських країн, згодом – із адміністративно-територіальних утворень РФ. Це, на думку авторів монографії «Удавана Росія: імітація величч і могутності», означатиме незворотність процесу дезінтеграції Росії (Удавана Росія..., 2024, с. 284).

Щодо Сполучених Штатів, то вони воліють не помічати цих тенденцій і через відсутність стратегії стримування Росії, і через те, що завершенням російсько-української війни, на їх думку, мають займатися європейці, щоб США могли зосередитися на Індो-Тихоокеанському регіоні. Загалом вийшло так, вважає Е. Міхта, що за понад тридцять років після розпаду СРСР Сполучені Штати не змогли розробити дієву стратегію стримування Росії, натомість «проводячи низку «перезавантажень» і фінансуючи дорогі військові кампанії на другорядних театрах у химерному прагненні викоринити транснаціональні терористичні мережі» (Є тільки один спосіб...). Тому, зауважив Е. Міхта, західному світу треба нагадати про наслідки політики стримування, що її застосовували США у відносинах з СРСР у період Холодної війни, адже якщо «ми не поставимо крапку в цій епосі та не зосередимося на засадах геополітики й «жорсткої

.....
сили», – провадить далі Е. Міхта, – нас знову переграють, і ціна поразки лише зростатиме з часом» (Є тільки один спосіб...).

Найбільше програють від відсутності американської стратегії щодо РФ демократичні країни, які протистоять експансіоністським намірам Москви, на кшталт України. А щоб цього не сталося, США і країни ЄС мають надати Україні всі ті ресурси та підтримку, які їй потрібні для перемоги. Заходу це під силу, але досі, зазначає американський аналітик Ян Бжезінський, західним країнам «бракує політичної волі, що... є короткозорим і дуже засмучує» (Змусити Путіна до переговорів...). Власне, саме недостатній обсяг західної допомоги Україні надихає Путіна на продовження війни аж до повної окупації України.

Тож якими будуть довгострокові наслідки російсько-української війни для європейської безпеки та світового порядку залежить від того, як закінчиться ця війна. Якщо Росія здобуде перемогу, це, ймовірно, стане поштовхом для подальшої агресії проти європейських країн Альянсу і повністю підірве довіру до НАТО. «Якщо Трамп хоче уникнути війн, у які можуть бути втягнуті Сполучені Штати, особливо перетворення конфліктів у Європі, на Близькому Сході та в Азії на глобальний конфлікт, він має забезпечити швидку та остаточну перемогу України», вважає Ян Бжезінський (Змусити Путіна до переговорів...). Отже, для США і Заходу загалом важливо зробити перемогу України пріоритетом, щоб уникнути перетворення регіональних конфліктів на глобальну катастрофу. А ще перемога України у війні наблизить остаточний колапс російської імперії, якого так побоюються в США. Втім, як показала історія розпаду Російської імперії і Радянського Союзу, така обережна політика США не є гарантом збереження Росії як імперії.

Історія краху російської і радянської імперій переконує в тому, що причиною занепаду РФ може стати не лише військова поразка, але й демократизація суспільно-політичного життя країни. Адже саме демократичні перетворення 1917 і другої половини 1980-х років, розпочаті відповідно російським Тимчасовим урядом і комуністичною владою Радянського Союзу, передували краху обох імперських утворень, ядром яких виступав російський народ. Позаяк за своєю структурою сучасна Росія фактично залишається імперією, тому що російська столиця і російський народ нав'язують свою волю іншим народам РФ силою, також її розпад видається неминучим через невирішене Москвою національне питання.

Висновки. Так, наслідками фактичного потурання політиці російського імперського реваншу з боку країн Заходу стали не лише російські війни в Чечні, Грузії й Україні, але й переконання російської влади в тому, що адміністрація президента США Д. Трампа сприятиме поверненню Росії статусу впливового міжнародного актора. Підставою для цього є історія американо-російських відносин останніх понад 100 років, лейтмотивом якої стало бажання США зберегти Росію як контрагента в різних моделях світового порядку через передбачуваність її зовнішньої політики, в основі якої територіальна експансія і світове панування, а також побоювання Вашингтона щодо можливого збройного конфлікту двох ядерних держав.

Щоби здолати страх перед російською ядерною загрозою і пов'язаним з нею побоюванням непрогнозованої реакції диктатора Путіна на можливу поразку РФ у війні з Україною, Захід має посилювати санкційний тиск на РФ, який унеможливить продовження російських агресивних воєн. Адже закінчиться фінансова «подушка» – зійде нанівець російська імперська політика загарбання чужих територій, позаяк лише війни, тобто зовнішні завоювання, продовжують життя імперій. Відтак, єдиною політикою, що змусить російського диктатора сісти за стіл переговорів без будь-яких попередніх умов, є силовий примус Росії до миру. Щойно це стане реальністю, прискориться процес дезінтеграції РФ, оскільки військова поразка неминуче поставить на порядок денний питання про підтримку імперського центру неросійськими народами. Майже гарантована відсутність такої підтримки разом з вимогою демократизації і проведення реформ у країні, що зазнала поразки у війні, з високою вірогідністю прискорять колапс останньої російської імперії.

Фінансування. Автори не отримали фінансової підтримки для дослідження, авторства та публікації цієї статті.

Джерела та література:

- Беспека, В.** (2026). Російські пропагандистські наративи проти України: когнітивна структура та стратегічні функції (2014–2025 рр.). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*, 55, 195–205. <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2026-55-195-205>.
- Бжезінський, Збігнєв.** (2006). *Вибір: світове панування чи світове лідерство*. Пер. з англ. Андрія Іщенка. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 203 с.
- Бугайський, Януш.** (2024). *Неспроможна держава. Інструкція з розшиматування Росії*. Видання друге. Київ: АРК ЮЕЙ, 480 с.

- Головченко, В., Дорошко, М. (2016). *Гібридна війна Росії проти України: історико-політичне дослідження*. Київ: Ніка-Центр, 184 с.
- Горбулін, В. (2014). «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу. *Стратегічні пріоритети*, 4 (33), 5–12.
- Є тільки один спосіб впоратися з росією. США потрібна жорстка сила – Ендрю Міхта** (04.09.2025) URL: https://ipress.ua/articles/ye_tilky_odyn_sposib_vporatysya_z_rosiieyu_sshha_potribna_zhorstka_syla_endryu_mihta_375975.html (Дата звернення: 15.09.2025).
- Змусити Путіна до переговорів можуть 5 кроків Заходу, — інтерв'ю з Яном Бжезінським** (15.01.2025) URL: <https://news.telegraf.com.ua/ukr/ukraina/2025-01-15/5894141-zmusiti-putina-do-peregovoriv-mozhut-5-kroktiv-zakhodu-intervyu-z-yanom-bzhezinskim> (Дата звернення: 21.10.2025).
- Магда, Є. (2015). *Гібридна війна: вижити і перемогти*. Харків: Віват, 304 с.
- Кіссінджер, Генрі. (2025). *Світовий порядок. Роздуми про характер націй в історичному контексті*. Пер. з англ. Надія Коваль., 4-те вид. Київ: Наш Формат, 400 с.
- Мотиль, Олександр. (2009). *Підсумки імперій: занепад, розпад і відродження*. Пер. з англ. Павла Грицака. Київ: Видавництво «Часопис «Критика»», 199 с.
- Позицію сформував ще Буш-старший: чому Трамп не застосовує проти Росії силу.** (28.06.2025) URL: https://24tv.ua/chomu-tramp-ne-zastosovuye-zhorstki-metodi-strimuvannya-shhodo_n2857814 (Дата звернення: 25.11.2025).
- Російський імперіалізм** (2010). Пер. з англ. Тараса Цимбала. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 395 с.
- Ткаченко, В. (2016). *Росія: ідентичність агресора: монографія*. Київ: Видавничий центр «Академія», 256 с.
- Зеленько, Г., Лісничук, О., Нагірний, В., Павленко, І., Рябчук, М. & Стародуб, А. (2024). *Удавана Росія: імітація величчя і могутності*. Ніжин: Видавець Лисенко М. М., 288 с.
- Фельштинський, Ю., Станчев, М. (2015). *Третя світова: Битва за Україну*. Київ: Наш Формат, 408 с.
- Херпен М. Х., ван. (2015). *Війни Путіна. Чечня, Грузія, Україна : незасвоєні уроки минулого*. Харків: Віват, 304 с.
- Шпорлюк, Р. *Імперія та нації (з історичного досвіду України, Росії, Польщі та Білорусі)*. URL: <http://litopys.org.ua/sporl/sh.htm> (Дата звернення: 15.09.2025).
- Шпорлюк, Р. (2013). *Формування модерних націй: Україна – Росія – Польща*. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 551 с.
- David J. Dallin (1951). *The New Soviet Empire*, New Haven, Conn.: Yale University Press, 218 p.
- d'Encausse, Helene Carrere (1979). *Decline of an Empire: The Soviet Socialist Republics in Revolt?* New York: Newsweek Books, 304 p.
- Ilnytskyi, V., Telvak, V. (2024). Ukraine under the conditions of the second year of existential war in analysts' reflections of the Warsaw Centre for Eastern studies. *East European Historical Bulletin*. № 31. 218–237. <https://doi.org/10.24919/2519-058X.31.306344>.
- Henry, S. Rowen and Charles Wolf Jr., eds. (1987). *The future of the Soviet Empire*. New York, St. Martin's, 368 p.
- Kilcullen, D. (2009). *The Accidental Guerrilla: Fighting Small Wars in the Midst of a Big One*. Oxford: Oxford University Press, 340 p.
- Loth, Wilfried. (2001). Moscow, Prague and Warsaw: Overcoming the Brezhnev Doctrine, *Cold War History*, 2, p. 103–118.
- Mandelbaum, Michael (1996). *The Down of Peace in Europe*. New York: Priority Pr Pubns, 207 p.
- Masnenko, V., & Telvak, V. (2025). Reinterpreting the theoretical model and methodological tools of 'memory studies' in the context of the russian-ukrainian war. *Scientific Papers of the Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University Series History*, 53, 180–190. <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2025-53-180-190>.
- Robert Conquest (ed.) (1986). *The Last Empire: Nationality and the Soviet Future*, Stanford, CA: Hoover Institution Press, 460 p.
- Trump's security promise to Ukraine may be more dangerous than it looks. An Article 5-style guarantee could risk drawing the U.S. into war.** (26.12.2025) URL: https://www.washingtonpost.com/opinions/2025/12/26/ukraine-security-guarantee-dangerous-russia/?fbclid=IwY2xjawPA2OxleHRuA2FlbQlxMABicmlkETFMdEVGT2FKN2o0T1RoSINMc3J0YwZhcHBfaWQQMjlyMDM5MTc4ODlwMDg5MgABHm24hP37JscRC3tqja9sEYf5ClniYJwvMhddf3U0PcR4JAwCMXojo063Md0_aem_G1Mtzpx0z_rxj53VE_uIdiQ (Дата звернення: 30.12.2025)/

.....
Wojna hybrydowa Rosji przeciwko Ukrainie w latach 2014–2016. (2017). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 277 s.

References:

- Bespeka, V.** (2026). Russian propaganda narratives against Ukraine: cognitive structure and strategic functions (2014–2025). *Scientific notes of the Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University. Series: History*, 55, 195–205. <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2026-55-195-205> [in Ukrainian].
- Brzezinski, Zbigniew.** (2006). *The Choice: World Domination or World Leadership* / Trans. from English by Andriy Ishchenko. Kyiv: Kyiv-Mohyla Academy Publishing House, 203 p. [in Ukrainian].
- Bugaysky, Yanush.** (2024). *Failed State. Instructions for Dismembering Russia*. Second Edition. Kyiv: ARK YU, 480 p. [in Ukrainian].
- Holovchenko, V., Doroshko, M.** (2016). *Russia's Hybrid War against Ukraine: A Historical and Political Study*. Kyiv: Nika Center, 184 p. [in Ukrainian].
- Gorbulin, V.** (2014) «Hybrid War» as a Key Instrument of Russia's Revenge Geostrategy, *Strategic Priorities*, 4 (33), 5–12. [in Ukrainian].
- There is Only One Way to Deal with Russia. The US needs hard power – Andrew Mikhta** (04.09.2025) Retrieved from: https://ipress.ua/articles/ye_tilky_odyn_sposib_vporatysya_z_rosiieyu_ssha_potribna_zhorstk_a_syla_endryu_mihta_375975.html (Accessed: 15.09.2025). [in Ukrainian].
- 5 steps of the West can force Putin to negotiate, – interview with Jan Brzezinski** (15.01.2015) Retrieved from: <https://news.telegraf.com.ua/ukr/ukraina/2025-01-15/5894141-zmusiti-putina-do-peregovoriv-mozhut-5-krokov-zakhodu-intervyu-z-yanom-bzhezinskim> (Accessed: 21.10.2025). [in Ukrainian].
- Magda, E.** (2015). *Hybrid war: survive and win*. Kharkiv: Vivat, 304 p. [in Ukrainian].
- Kissinger, Henry.** (2025). *World order. Reflections on the character of nations in a historical context*. Trans. from English by Nadiya Koval., 4th ed. Kyiv: Nash Format, 400 p. [in Ukrainian].
- Motyl, Oleksander.** (2009). *The results of empires: decline, disintegration and revival*. Trans. from English by Pavlo Hrytsak. Kyiv: Publishing house "Criticism Magazine", 199 p. [in Ukrainian].
- The position was formed by Bush Sr.: why Trump does not use force against Russia** (28.06.2025). Retrieved from: https://24tv.ua/chomu-tramp-ne-zastosovuye-zhorstki-metodi-strimuvannya-shhodo_n2857814 (Accessed: 25.11.2025). [in Ukrainian].
- Russian imperialism** (2010). Trans. from English by Taras Tsymbal. Kyiv: Publishing house "Kyiv-Mohyla Academy", 395 p. [in Ukrainian].
- Tkachenko, V.** (2016). *Russia: the identity of the aggressor: monograph*. Kyiv: Publishing Center "Academy", 256 p. [in Ukrainian].
- Zelenko, G., Lisnychuk, O., Nahirnyi, V., Pavlenko, I., Ryabchuk, M. & Starodub, A.** *Pretending Russia: imitation of greatness and power*. Nizhyn: Publisher Lysenko M. M., 288 p. [in Ukrainian].
- Felshtynsky, Yu., Stanchev, M.** (2015). *The Third World: The Battle for Ukraine*. Kyiv: Nash Format, 408 p. [in Ukrainian].
- Herpen M. Kh., van.** (2015). *Putin's Wars. Chechnya, Georgia, Ukraine: Unlearned Lessons of the Past*. Kharkiv: Vivat, 304 p. [in Ukrainian].
- Shporlyuk, R.** *Empire and Nations (from the Historical Experience of Ukraine, Russia, Poland and Belarus)*. Retrieved from: <http://litopys.org.ua/sporl/sh.htm> (Accessed: 15.09.2025). [in Ukrainian].
- Shporlyuk, R.** (2013). *The Formation of Modern Nations: Ukraine – Russia – Poland*. Kyiv: SPIRIT AND LETTER, 551 p. [in Ukrainian].
- David, J. Dallin** (1951). *The New Soviet Empire*. New Haven, Conn.: Yale University Press, 218 p. [in English].
- d'Encausse, Helene Carrere** (1979). *Decline of an Empire: The Soviet Socialist Republics in Revolt?* New York: Newsweek Books, 304 p. [in English].
- Ilnytskyi, V., Telvak, V.** (2024). Ukraine under the conditions of the second year of existential war in analysts' reflections of the Warsaw Centre for Eastern studies. *East European Historical Bulletin*. № 31. 218–237. <https://doi.org/10.24919/2519-058X.31.306344> [in English].
- Henry, S. Rowen and Charles Wolf Jr., eds.** (1987). *The future of the Soviet Empire*. New York, St. Martin's, 368 p. [in English].
- Kilcullen, D.** (2009). *The Accidental Guerrilla: Fighting Small Wars in the Midst of a Big One*. Oxford: Oxford University Press, 340 p. [in English].
- Loth, Wilfried** (2001). Moscow, Prague and Warsaw: Overcoming the Brezhnev Doctrine. *Cold War History*, 2, 103–118. [in English].

-
- Masnenko, V., & Telvak, V. (2025).** Reinterpreting the theoretical model and methodological tools of 'memory studies' in the context of the russian-ukrainian war. *Scientific Papers of the Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University Series History*, 53, 180–190. <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2025-53-180-190> [in English].
- Robert Conquest** (ed.) (1986). *The Last Empire: Nationality and the Soviet Future*. Stanford, CA: Hoover Institution Press, 460 p. [in English].
- Mandelbaum, M.** (1996). *The Down of Peace in Europe*. New York: Priority Pr Pubns, 207 p. [in English].
- Trump's security promise to Ukraine may be more dangerous than it looks. An Article 5-style guarantee could risk drawing the U.S. into war.** (26.12.2025) Retrieved from: https://www.washingtonpost.com/opinions/2025/12/26/ukraine-security-guarantee-dangerous-russia/?fbclid=IwY2xjawPA2OxleHRuA2FlbQlxMABicmlkETFMdEVGT2FKN2o0T1RoSINMc3J0YwZhchBfaWQQMjlyMDM5MTc4ODlwMDg5MgABHm24hP37Js cRC3tqja9sEYf5CliNylJWvMhddf3U0PcR4JAwCMXojo063Md0_aem_G1Mtzpx0z_rxj53VE_u diQ (Accessed: 30.12.2025). [in English].
- Wojna hybrydowa Rosji przeciwko Ukrainie w latach 2014–2016.** (2017). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 277 s.

Надійшла до редакції / Received: 02.02.2026

Схвалено до друку / Accepted: 10.04.2026

History as a political weapon in the modern multipolar world: challenges for Ukraine (reflections of a historian and a politician)

Volodymyr M. Lytvyn

Institute of History of Ukraine NAS of Ukraine

Academician of NAS of Ukraine,

Dr. (History), Professor (Ukraine)

email: gonzales@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7560-2482>

Abstract.

The purpose of this article is to provide a systematic analysis of the range of challenges facing Ukraine in a global and multipolar world since February 24, 2022. **The methodology** relies on interdisciplinary methods and concepts drawn from global history, sociology, and political science. **Scientific novelty.** The article examines the recent history of Ukraine within the dimensions of national and global history. It explores key transformations in the historical and cultural consciousness of society. It analyzes the conceptual foundations of the political course of the Donald Trump administration in the context of historical traditions of U.S. foreign policy. The instrumentalization of history as a kind of political weapon circulating in Russian ideological, cultural, and mass media discourses is demonstrated. The Russian strategy for legitimizing aggressive foreign policy, primarily the Russian Federation's aggression against Ukraine, is outlined. **Conclusions.** It is demonstrated that contemporary public culture is shaped by the influence of diverse mass media technologies and tools. It is emphasized that such technological transformation of collective memory, particularly of the past, gives rise to a wide range of risks, dangers, contradictions, and conflicts. It is shown that both historical traditions and their destructive revisions exert a significant influence on the geopolitical actors of the modern global world. The role of political culture and its historical components in preventing conflict situations and critical states of social existence has been clarified.

It has been noted that it is precisely the dynamic balance between political culture, memory politics, and cultural and educational policies that enables the formation of a vibrant civil society.

Keywords: global history, recent history, the current Russian-Ukrainian war, international security, the instrumentalization of history, collective consciousness, public culture.